

Спорт – це завжди актуально! Особливо, якщо дитину з раннього дитинства привчати до різних фізичних вправ. Спортивні майданчики дуже добре зближують. Займаючись разом із дитиною спортом, батьки стають для неї ближчими. Це дуже необхідний зв'язок із дитиною. Після декількох років дитина вам подякує за те, що ви не пропустили важливий час у її житті. Це ще раз підтверджує значення спортивних майданчиків для родини.

Спортивні майданчики ніколи не втратять свою значущість і завжди будуть популярними.. Якщо залучите дитину до спортивного способу життя, то вона буде вам безмежно вдячна. Навіть найпростіші, звичайні, на перший погляд, вправи позитивно вплинуть на майбутнє дитини та, безумовно, на її здоров'я.

Узагальнюючи, можемо зробити висновок, що громадська спільнота повинна прагнути, щоб у селах, ОТГ, дворах районів великих міст з'явилися простори, де всі діти разом могли б гратися, спілкуватися, знаходити друзів, фантазувати, творити. Сучасний дитячий майданчик має бути не просто місцем для ігор, а комплексним простором, що сприяє фізичному, соціальному та розумовому розвитку дітей. Дитячі ігрові простори повинні бути комфортними та зручними для кожного користувача.

Визнаючи цінність і унікальність кожної дитини, заклади освіти мають сприяти забезпеченню рівних можливостей для всіх дітей.

Саме спільними зусиллями, у партнерській взаємодії, можна створити кожній дитині умови й можливості для щасливого дитинства.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція. URL: [Pro novu redaktsiyu Bazovoho komponenta doshkilnoyi osvity.pdf](https://pro-novu-redaktsiyu-bazovoho-komponenta-doshkilnoyi-osvity.pdf)
2. Конвенція ООН про права дитини. URL: [Конвенція про права дитини | від 20.11.1989](https://www.un.org/ru/development/dah/documents/convention-on-the-rights-of-the-child.pdf)
3. Педагогіка Марії Монтессорі : минуле і сучасність : навчальний посібник. Радул О. С., Прибора Т. О., Андросова Н. М., Завітренко Д. Ж. За заг. ред. О. С. Радул. Кропивницький : ФОП Піскова М. А., 2023. 226 с.
4. Правила безпеки на дитячих майданчиках. URL: [Правила безпеки на дитячих майданчиках: для дітей та батьків](#)
5. Рекомендації щодо впровадження доступності та інклюзивності дитячих ігрових майданчиків. URL: [18198.pdf](#)

Недискримінаційний підхід в освіті

Галина ВЛАСЕНКО,
методист Центру громадянського виховання
Харківської академії неперервної освіти»
gvlasenko.3007@gmail.com

У статті розглянуто питання недискримінаційного підходу в освіті. Акцентовано увагу на нормативно-правових документах, що забезпечують правову базу для боротьби з дискримінацією та створення рівних можливостей в освіті, а також на аспектах, які сприяють створенню недискримінаційного освітнього середовища. Зосереджено увагу на світовому досвіді, успішних практиках недискримінаційного підходу в освіті. Запропоновано ознайомитися з покроковою інструкцією для директора щодо створення недискримінаційного середовища в закладі освіти.

Ключові слова: дискримінація, утиск, недискримінація, рівність, інклюзія, права людини, освітнє середовище, гендерна рівність, булінг, стереотипи, антидискримінаційна експертиза.

У сучасних умовах дотримання прав людини, забезпечення рівного ставлення та недопущення дискримінації набувають особливого значення як засіб підтримання миру та рушійної сили позитивних змін у країні. Важливим чинником суспільного розвитку є сприяння взаєморозумінню, повага до культурного різноманіття й активна протидія будь-яким проявам нетерпимості та дискримінації. Саме тому одне з ключових завдань Нової української школи – створювати недискримінаційний освітній простір, культивувати серед учасників і учасниць освітнього процесу антидискримінаційні орієнтири.

Будь-яке право людини та свобода не можуть бути забезпечені, якщо їхнє дотримання заборонене або обмежене за ознакою етнічного походження людини, мови, кольору шкіри, релігії, політичних переконань, громадянства, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, віку, майнового стану, сімейного стану, місця проживання, стану здоров'я, інвалідності чи іншого статусу.

Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>) визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії дискримінації з метою забезпечення рівних можливостей щодо реалізації прав і свобод людини та громадянина.

Пропонуємо ознайомитися з визначенням термінів відповідно до **Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»:**

- **дискримінація** – ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними (далі – певні ознаки), зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними;
- **непряма дискримінація** – ситуація, за якої внаслідок реалізації чи застосування формально нейтральних правових норм, критеріїв оцінки, правил, вимог чи практики для особи та/або групи осіб за їх певними ознаками виникають менш сприятливі умови або становище порівняно з іншими особами та/або групами осіб, крім випадків, коли їх реалізація чи застосування має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними;
- **підбурювання до дискримінації** – вказівки, інструкції або заклики до дискримінації стосовно особи та/або групи осіб за їх певними ознаками;
- **пособництво у дискримінації** – будь-яка свідома допомога у вчиненні дій або бездіяльності, спрямованих на виникнення дискримінації;
- **пряма дискримінація** – ситуація, за якої з особою та/або групою осіб за їх певними ознаками поводяться менш прихильно, ніж з іншою

особою та/або групою осіб в аналогічній ситуації, крім випадків, коли таке поводження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними;

- **утиск** – небажана для особи та/або групи осіб поведінка, метою або наслідком якої є приниження їх людської гідності за певними ознаками або створення стосовно такої особи чи групи осіб напруженої, ворожої, образливої або зневажливої атмосфери.

Акцентуємо увагу на нормативно-правових документах, що забезпечують правову базу для боротьби з дискримінацією та створення рівних можливостей в освіті.

Міжнародні документи:

- Загальна декларація прав людини (1948 р.);
- Конвенція ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» (CEDAW або Жіноча конвенція) (1979 р.);
- Пекінська Декларація та Платформа дій (1995 р.);
- Цілі сталого розвитку (2015 р.);
- Конвенція про права дитини (1989 р.);
- Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти (ЮНЕСКО, (1960 р.);
- Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018 – 2023 рр. (2018 р.).

Національні законодавчо-нормативні документи:

- Конституція України (1996 р.);
- Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005);
- Наказ МОН України «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» (2009 р.);
- Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2013 р.);
- Указ Президента України «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини 2015 р.);
- Цілі сталого розвитку (2017 р.);
- Закон України «Про освіту» (2017 р.);
- Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти «Освіта: тендерний вимір – 2021» (2018 р.);
- Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (2014).

Законодавство про освіту:

- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966);
- Закон України «Про освіту» (2017 р.).

Національне право:

Конституція України (статті 21 та 24) – загальна гарантія рівності прав та заборона обмежень через належність особи/осіб до однієї чи іншої групи: відкритий перелік захищених ознак;

Закони України, які визначають і забороняють дискримінацію за однією чи багатьма ознаками:

- Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (заборона дискримінації за відкритим переліком ознак, визначення форм дискримінації та сфер застосування закону,

повноваження органів влади та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, механізм оскарження дискримінації);

- Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (заборона дискримінації за ознакою статі, визначення сексуального домагання, механізм забезпечення рівних прав жінок і чоловіків);
- Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (заборона дискримінації людей з інвалідністю, визначення розумного пристосування, перелік повноважень органів влади тощо);
- Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (заборона дискримінації внутрішньо переміщених осіб на підставі того, що вони є внутрішньо переміщеними особами);
- Закон України «Про рекламу» (заборона публікувати оголошення, які дискримінують особу/групу осіб за такими ознаками: раса, колір шкіри, політичні, релігійні та інші переконання, членство у професійних спілках або інших об'єднаннях громадян, етнічне та соціальне походження, майновий стан, місце проживання, мова або інші ознаки).

Розглянемо **світовий досвід і успішні практики недискримінаційного підходу в освіті.**

Фінська шкільна система роками посідає топові місця в рейтингу дослідження PISA, яке визначає рівень умінь підлітків застосовувати знання в життєвих ситуаціях. Система освіти Фінляндії посідає перше місце за показниками рівня знань, кількості дітей, які люблять читати, друге місце – у сфері природничих наук, п'яте – у галузі математики.

Один із семи ключових принципів фінської освіти, про які розповідає Наталія Кіреєва з Гельсінкі (<https://starylev.com.ua/blogs/7-pryncypiv-finskoji-osvity>), – це принцип **рівності**:

Рівність шкіл: освітня політика країни підтримує високий статус усіх загальноосвітніх шкіл. У Фінляндії немає спеціалізованих закладів освіти типу ліцеїв та гімназій, усі школи країни загальноосвітні, забезпечені однаково обладнанням, однаковою системою освіти та пропорційним фінансуванням.

Рівність навчальних дисциплін: негативне ставлення до класів із поглибленим вивченням тієї чи іншої дисципліни, усі предмети викладаються рівноцінно.

Рівність батьків: запитання про соціальний статус і професію батьків учителям дозволено ставити лише в крайніх випадках, анкетування та опитування подібного типу заборонені.

Рівність учнів: учнів не ділять на «хороших» і «поганих», немає поділу на класи за вподобаннями чи вміннями.

Рівність учителів: усі вчителі компетентні та висококваліфіковані кадри, мають ступінь магістрів.

Рівність дорослих і дітей: уже в першому класі дітей знайомлять з їхніми правами та пояснюють, у яких ситуаціях вони можуть поскаржитися соціальним працівникам. Батькам це дає можливість зрозуміти, що їхня дитина – особистість, яку вони повинні поважати. Учителі також не мають права ображати та принижувати школярів, і це правило підтверджується фінським законодавством.

З метою підтримки Нової української школи протягом п'яти років (2018 – 2023) між Україною та Фінляндією тривав спільний проєкт «Навчаємось разом».

Акцентуємо увагу на аспекти, які сприяють, і аспекти, які перешкоджають створенню **недискримінаційного освітнього середовища**.

Створення недискримінаційного освітнього середовища – це надзвичайно важливий та багатогранний процес, який вимагає злагоджених зусиль на різних рівнях освіти, комплексного підходу та залучення всіх учасників освітнього процесу. Аспекти, які сприяють процесу створення недискримінаційного освітнього середовища – освітня політика та законодавство, освітні програми та навчальні видання, підвищення обізнаності педагогів, професійний розвиток учителів, учнівське самоврядування, співпраця з батьками та громадою, моніторинг і оцінка.

Варто зазначити, що одним із ключових аспектів, які сприяють створенню недискримінаційного освітнього середовища в школі, є навчальна література.

Необхідність дотримання недискримінаційного підходу, зокрема у створенні навчальних видань, визначається відповідною державною політикою.

Вимоги недискримінаційного підходу до підручників (антидискримінаційна експертиза (<https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2020/08/instruktivno-metodichni-materiali-dlya-provedennya-ekspertami-ekspertiz-elektronnih-versij-pro%D1%94ktiv-pid-1.pdf>) спрямовані на попередження та протидію виникнення цькування, прямої чи прихованої дискримінації, чи упередженого ставлення через запобігання в їх текстовому (конкретних завданнях, вправах, коментарях, примітках, звертаннях тощо) та ілюстративному компонентах дискримінаційних (у т. ч. стереотипних) положень (зображень) за ознаками: раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками.

Оскільки підручник передбачає взаємопов'язаність усіх його структурних компонентів, то окреслені загальні рекомендації необхідно використовувати під час проведення всіх типів експертиз. Зображення, світлини, схеми мають бути доречними та не повинні транслювати неактуальні, двозначні чи хибні смисли, крім тих випадків, де це використовується з освітньою метою та супроводжується спеціальним коментарем, завданням тощо.

Ілюстрації підручника мають відображати реальний світ, у якому живуть діти, які його читатимуть: важливо дотримуватися представленості у візуальному контенті осіб різного віку, зовнішності, за можливості (з огляду на предмет і зміст підручника) – людей різної національності, віросповідання (релігійні свята тощо).

Важливою складовою відповідності підручника недискримінаційному підходу в освіті є наявність завдань, вправ, коментарів, ілюстрацій, спрямованих на формування:

- полікультурної спрямованості (толерантного ставлення до представників різних народів, національних і етнічних груп, культур, традицій і вірувань, здатності до міжнаціонального та міжконфесійного діалогу);
- уміння виявляти й поважати різні точки зору;
- розуміння потреб і можливостей інших людей.

Підручник також не може містити інформацію, що спотворює зміст прав людини чи дає хибне уявлення про них, уживання слів із негативними конотаціями. Наприклад, не можна людей з інвалідністю називати інвалідами, людьми з

обмеженими можливостями, людьми з особливими потребами (допускається вживання конструкції «дитина з особливими освітніми потребами»).

Варто використовувати фемінітиви, якщо вони є у словниках (наприклад, учениця, учителька, однокласниця, товаришка, авторка та інші). Коректною вважається паритетна представленість якомога ширшого діапазону персонажів / дійових осіб – чоловіків / жінок, а також обов'язкове представлення людей з різним місцем проживання, людей різних віросповідань.

Суттєвим зауваженням до сучасних підручників є недостатнє відображення у їх змісті внеску жінок у розвиток української та світової культури, історії, науки, інших суспільних сфер. При виявленні цього доцільним є надання конкретних прикладів щодо постатей жінок, чий досвід можна було б представити з огляду на контекст і навчальний предмет.

Водночас поряд з аспектами, що сприяють створенню недискримінаційного середовища у школі, слід визначити й чинники, які йому перешкоджають.

Розглянемо матеріали в межах ініціативи «Система забезпечення якості освіти», що запроваджувалася в межах проєкту «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe) (2020 – 2023 рр.). Вони містять інструкцію для директора щодо створення недискримінаційного середовища в закладі освіти (Як створити недискримінаційне середовище у школі: покрокова інструкція для директора <https://sqe.gov.ua/yak-stvoriti-nediskriminaciyne-sered/>), що визначає такі **перешкоди в забезпеченні недискримінаційного середовища в освітньому закладі:**

- Соціальні – стереотипи й упередження, відсутність даних або недостатня кількість даних про реальні потреби різних груп людей за статтю, віком, майновим становищем тощо. *Наприклад, менше заохочення дівчат до ІТ сфери через стереотип, що це чоловіча професія, або хлопців до гуманітарних наук, оскільки вони вважаються «жіночими».*

- Організаційні – розташування, розклад, логістика/транспорт, бюрократичні процедури. *Наприклад, відсутність пандуса може бути непомітна фізично здоровій людині, але буде перешкодою для людей на візках або батьків із дитячими колясками.*

- Особисті – економічні та фінансові можливості, стан здоров'я, релігійні переконання, національні традиції, велика кількість дітей у родині, кількість вільного часу поза школою тощо. *Наприклад, неврахування релігії при викладанні певних предметів, зокрема християнської етики, або неврахування різниці в релігійних святах.*

Забезпечення рівного доступу до освіти і неупередженого ставлення до всіх дітей – такі ж важливі завдання директора школи, як і забезпечення якості освітньої діяльності школи.

У 2019 році Україна приєдналася до Декларації про безпеку шкіл (https://inee.org/sites/default/files/resources/GCPEA_Safe-Schools-Declaration_2015_UKRANIAN.pdf) та стала сотою країною, яка підтримала положення цього документа.

Відповідно до Декларації про безпеку шкіл «... освітня система може допомогти захистити дітей та молодь від смерті, травм і експлуатації; пропонуючи чіткий розклад і стабільність, вона може полегшити психологічний вплив збройного конфлікту та забезпечити доступ до інших життєво важливих послуг. Чутлива до конфлікту освіта дозволяє уникнути конфронтації та сприяє зміцненню

миру. Освіта є основоположним елементом розвитку та повної реалізації прав і свобод людини ...».

В умовах війни в Україні тема недискримінаційної освіти набуває особливої гостроти: велика кількість внутрішньо переміщених осіб, дітей з особливостями психологічного стану та ін. Результати дослідження показали: незважаючи на те, що боротьба з булінгом у закладах освіти України розпочалася ще у 2019 році із запровадженням відповідного законодавства, ситуація й досі бажає кращого.

Серед проблем застосування антибулінгового законодавства можна виокремити такі:

- нерозуміння учасниками освітнього процесу різниці між конфліктом, булінгом і окремими проявами насильницької поведінки;
- небажання закладів освіти вирішувати ситуації, послуговуючись алгоритмами реагування на булінг, і залучати на ранніх етапах інших суб'єктів реагування на булінг;
- невідповідність антибулінгових політик закладів освіти вимогам нормативних актів, їх неактуальність або й відсутність на сайтах закладів освіти/сайтах громад;
- наявність усталених переконань, що в разі виявлення факту булінгу заклад освіти «автоматично потрапляє в чорний список»;
- неякісне документування булінгу;
- складності в доведенні факту систематичності цькування та інші.

Важливою передумовою для належної протидії булінгу в закладі освіти є підготовлений педагогічний колектив. Це означає, що колектив не тільки знає, як діяти, якщо булінг трапився, але й працює на випередження.

Висновок. Недискримінаційний підхід в освіті сприяє створенню гармонійного соціального середовища, де кожна дитина може реалізувати свій потенціал, що позитивно позначається на всій країні.

Список використаних джерел

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 (редакція від 27.03.2025). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Декларація про безпеку шкіл. URL: https://inee.org/sites/default/files/resources/GCPEA_Safe-Schools-Declaration_2015_UKRANIAN.pdf
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text>
4. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text>
5. Конвенція з подолання дискримінації в освіті від 14.12.1960. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_174#Text
6. Пирога І.С. Міжнародні стандарти та нормативно-правові аспекти права на освіту. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 5. С.171–175. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/11/31.pdf>